

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo

Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

doi: [10.12681/grsr.328](https://doi.org/10.12681/grsr.328)

Copyright © 1978, Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (1978). Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo. *The Greek Review of Social Research*, 33, 530–532. <https://doi.org/10.12681/grsr.328>

βιβλιοκρισία

Δημητρίου Β. Σμοκοβίτη, *Μία ιδιότυπη κοινωνική ομάδα: Οι Ένοπλοι Δυνάμεις* (διατριβή επί διδακτορίας), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 234.

Η Έλλειψη από την ελληνική βιβλιογραφία πρωτοτύπων εργασιών σε ειδικές περιοχές της Γενικής Κοινωνιολογίας αποτελεί το σοβαρότερο εμπόδιο για την ανάπτυξη στη χώρα μας ειδικότερων κλάδων της επιστήμης αυτής. Μέ τις προϋποθέσεις αυτές η μελέτη του Δ. Σμοκοβίτη πρέπει να θεωρηθεί κεφαλαιώδης στην περιοχή της Κοινωνιολογίας του Στρατού. Η μελέτη αυτή υποβλήθηκε ως διδακτορική διατριβή στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που την ένεκνε και απένευσε στο συγγραφέα τόν τίτλο του διδάκτορα.

Η διατριβή αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος με το γενικό τίτλο «Η θέση των Ένοπλων Δυνάμεων εις την κοινωνικήν έρευναν» και στά πλαίσια δύο ειδικών κεφαλαίων (1. Σύντομος Ιστορική εξέλιξις της θέσεως των Ένοπλων Δυνάμεων ως κοινωνιολογικού προβλήματος και 2. Θεωρητική βάση και μεθοδολογία της παρούσης μελέτης), προσδιορίζεται η φύση των Ένοπλων Δυνάμεων ως ιδιότυπης κοι-

νωνικής ομάδας, που αποτελεί ύπο-σύστημα του ερύτερου κοινωνικού έθνικού πλαισίου. Το ύπο-σύστημα αυτό είναι φυσικό να συνδέεται με άλλα ύπο-συστήματα, με τά όποια άποκαθιστά σχέσεις, έξαρτήσεις και επιδράσεις, πράγμα που προσδίδει στις Ένοπλες Δυνάμεις τό χαρακτήρα μις «ιδιόκριτης κοινωνικής ομάδας». Με τή διαφοροποίηση αυτή επισημαίνεται ότι στις Ένοπλες Δυνάμεις διαμορφώνεται συλλογική συνείδηση, συνεκτικότητα, αωτοτέλεια, σύστημα άξιων, κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικός καταναγκασμός κ.ά. Με τά παραπάνω στοιχεία οι Ένοπλες Δυνάμεις ζούν και εκφράζονται σε λειτουργική σχέση με άλλα κοινωνικά ύπο-συστήματα, πράγμα που άποκαλύπτει τήν οργανική ένταξή τους στο έθνικό κοινωνικό πλαίσιο.

Στό δεύτερο μέρος με τό γενικό τίτλο «Ένοπλοι Δυνάμεις και Κοινωνία» και στά πλαίσια τριών ειδικών κεφαλαίων (1. Ό θεσμός της στρατεύσεως, 2. Ένοπλοι Δυνάμεις και οικονομία και 3. Ένοπλοι Δυνάμεις και τεχνολογία), περιγράφονται οι βασικοί λειτουργικοί δεσμοί τών Ένοπλων Δυνάμεων με τό ερύτερο κοινωνικό σύστημα τής έλληνικής πραγματικότητας. Στά τρία βασικά ύπο-συστήματα στρατεύσεως, οικονομία και τεχνολογία, επισημαίνονται οι χαρακτηριστικές σχέσεις, άλληλεξαρτήσεις και άλληλεπιδράσεις άνάμεσα στις Ένοπλες Δυνάμεις και τό έθνικό κοινωνικό πλαίσιο.

Στό τρίτο μέρος με τό γενικό τίτλο «Τά μόνια στελεχών τών έλληνικών Ένοπλων Δυνάμεων» και στά πλαίσια δύο ειδικών κεφαλαίων (1. Κοινωνικά χαρακτηριστικά τών μόνιμων στελεχών και 2. Πολιτικοστρατιωτικά σχέσεις), επιχειρείται συστηματική διερεύνηση τών κινήτρων προτιμηματικώ του στρατιωτικού επαγγέλματος ως και τών κοινωνικών και κοινωνιογραφικών χαρακτηριστικών τών μόνιμων στελεχών τών Ένοπλων Δυνάμεων. Με τόν τρόπο αυτό παρουσιάζεται ή τυπολογική κλιμάκωση της πραγματικής γεωγραφικής, οικονομικής και οικογενειακής προελεύσεως τών στελεχών αυτών. Στό δεύτερο κεφάλαιο τού ίδιου μέρους επιχειρείται έρμηνεια τών πολιτικοστρατιωτικών σχέσεων, τής διαταράξεώς τους, τού επαγγελματισμού και τής πολιτικοποίησεως τού σώματος τών μόνιμων στελεχών τών Ένοπλων Δυνάμεων για μία κοινωνιολογική προσέγγιση τού φαινομένου.

Η μελέτη τελειώνει με άνακεφαλαίωση, όπου παρουσιάζονται τά συμπεράσματα τής έρευνας και διατυπώνονται οι τελικές σκέψεις τό συγγραφέα για τά ύπάρχοντα προβλήματα.

Τή μελέτη διακρίνει σαφήνεια και μεθοδολογική συνέπεια, χάρη στην όποια ή δλη διαπραγμάτευση παρουσιάζεται αυστηρά αντικειμενική. Παρά τή έμφανή Έλλειψη από τήν πηγαία βιβλιογραφία σοβαρών πρσφατων γερμανικών μελετών, ή παρουσίαση τού θέματος φαίνεται πώς εξαντλεί τή γαλλική και άγγλική πληροφόρηση πάνω στις τελευταίες θέσεις της περιοχής

της Κοινωνιολογίας του Στρατού. Η μελέτη, παρ' ό,τι άναφέρεται σε ειδική περιοχή της κοινωνιολογικής έρευνας, χάρη τής ζωντανής περιγραφής και άνάλυσης τών θεμάτων της μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένδιαφέρον άνάγνωσμα όχι μόνο για τούς ειδικούς, αλλά και για τό ερύτερο κοινό. Άν μάλιστα λάβουμε όψη τήν προτοπία τού θέματος και τήν Έλλειψη άνάλογων μελετών στη χώρα μας, μπορούμε να τή χαρακτηρίσουμε ως βασική συμβολή στην κοινωνιολογική διερεύνηση τών Ένοπλων Δυνάμεων.

ΒΑΣ. ΤΡ. ΓΟΥΑΤΣΗΣ

Marie Eliou, *La Formation de la Conscience Nationale en République Populaire du Congo* (Editions Anthropos, Paris, 1977).

Η Μαρία Ήλιου είναι ή πρώτη, άπ' ό,τι γνωρίζω, Έλληνίδα κοινωνικής επιστήμους που διάλεξε να στρέψει τόν έρευνητικό της φακό πάνω στα σύγχρονα άφρικανικά κράτη με τόν ιδιότυπο σοσιαλισμό τους και τά ιδιόμορφα μεθοδολογικά προβλήματα που θέτουν στον έρευνητή. Ειδικότερος στόχος της ήταν να μελετήσει τή διαλεκτική σχέση ή άπολύστερα τήν άλληλεπίδραση ή άλληλοτροφοδότηση, άνάμεσα στο βασικό ξενόφερτο (γαλλικής προελεύσεως) έκπαιδευτικό σύστημα (όλων τών τύπων και βαθμίδων) και στη διαμόρφωση της έθνικής συνείδησεως τών μελών της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κογκό.

Η θέση της συγγραφέως, που πιστικά στριγγίζει μέσα στις 400 καλοδολεμένες σελίδες της, είναι ότι τό έκπαιδευτικό σύστημα διαδραματίζει ένα ρόλο διπλό και άντιπατικό: από τή μία πλευρά, λειτουργεί άν φέρνο στη μορφοποίηση της έθνικής συνείδησεως τών μαθητών μεταδίδοντας τους σάν άνωτερο πρότυπο τά στοιχεία ενός ξένου πολιτισμού. Άπό τή άλλη, όμως, ένισχύει τήν άνάπτυξη της έθνικής συνείδησεως μεταδίδοντας γνώσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τήν έξαρμογή προγραμμάτων τοπικής αυτοδιοικήσεως, άκόμη και προετοιμάοντας τό έδαφος για τήν άμφισβητήση όρισμένων όψεων αυτού τού ίδιου τού έκπαιδευτικού συστήματος και προσबंधτας έτσι τή ζήτηση για τή βαθμιαία «άφρικανοποίηση» όρισμένων προγραμμάτων (βλ. σελ. 13).

Η έργασία της Μ. Ήλιου πλουσιότατη σε έρευνητικό ύλικό που ή συγγραφέας άν-

τλησε από ποικίλες πηγές—την Ιστορία, τη λογοτεχνία, την κοινωνική ανθρωπολογία και μέσω της καθαρότερης κοινοβιολογικής πηγής της υποβολής ερωτηματολογίων—γραμμένον σε στυλ ευχάριστο και θά ελεγα σχεδόν λυρικό, παρά την ασθητική επιστημονικότητα του προσανατολισμού της, αποτέλεσε τη διδακτορική της διατριβή και έχει εκδοθεί στα γαλλικά από το γνωστό παρισινό εκδοτικό οίκο «Ανθροπος». Αξίζει όμως αναμφίβολα να εκδοθεί και στα ελληνικά για να γίνει προσιτή και στο μη γαλλόφωνο ελληνικό κοινό που είναι μεγαλύτερο από ό, τι ίσως νομίζετε, αν κρίνει κανείς από τις πολυάριθμες μεταφράσεις έργων Γάλλων επιστημόνων που κυκλοφορούν και αγοράζονται στον τόπο μας.

1. 'Αφρικανικός σοσιαλισμός και εθνική συνείδηση

Αυτό και μόνο το άντικειμενο της έρευνας της Μαρίας 'Ηλιου, δηλαδή η διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κογκό, αντανακλά σε μικρογραφία μια πολύ ενδιαφέρουσα επιστημονική πραγματικότητα που σκόπιμο είναι να την υπενθυμίσει κανείς: Είναι γνωστό ότι, όσοι ασχολούνται με την κοινοβιολογία της παιδείας στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, έρευνουν κυρίως τη σχέση ανάμεσα στη σχολική εκπαίδευση ή την κοινωνική άγωγή μέσω της οικογένειας και ανάμεσα στις διάφορες όψεις της κοινωνικής στρωματώσεως (λ.χ. στις κοινωνικές τάξεις, στις έλιτ, κτλ.). Είναι όμως λιγότερο γνωστό ότι, όσοι ασχολούνται με την ίδια αυτή επιστημονική εξειδίκευση στα νέα «ανεξάρτητα» κράτη του τρίτου κόσμου είναι εκ των πραγμάτων υποκρωμένοι να μελετήσουν μια άλλη κυρία σχέση: τη σχέση ανάμεσα στην παιδεία και στην εθνική συνείδηση. Κι αυτό, γιατί η τελευταία αυτή αποτελεί ένα από τα φαινόμενα-κλειδιά για την κατανόηση της λειτουργίας και της αλλαγής των κοινωνιών αυτών που βασικούς τους στόχους υπήρξε το να μετατραπούν από όποιες σε ανεξάρτητα έθνη-κράτη.

Την έλλειψη σαφών ταξικών δομών στο Κογκό επισημαίνει η συγγραφέας, χωρίς όμως να είναι μέσα στις προθέσεις της να εξετάσει το γενικότερο πρόβλημα της κοινωνικο-οικονομικής στρωματώσεως του Κογκό—όπως λέει άλλωστε η ίδια: «ή ανάλυση των κοινωνικο-πολιτικών δυναμών του Κογκό άπομεινε να γίνει» (σελ. 341). Πάντως παρατηρεί ότι μάλλον ρευστές κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες παρά παγιωμένες κοινωνικές τάξεις διαμορφώνουν σήμερα την πολιτικο-οικονομική ζωή του Κογκό (βλ. στη σελ. 336 την περιγραφική κατάταξη των ομάδων αυτών).

Παρά το γεγονός ότι επικρατεί μια «μαρξίζουσα γλώσσα» (language marxisant) που όπως διαβλέπει η συγγραφέας λειτουργεί μάλλον σαν *passé partout*, σάν σοσιαλιστικός μανδύας-κάλυμμα των πιο άπιθανων συμμαχιών και ορισμένες φορές των πιο

συντηρητικών προγραμμάτων (σελ. 341), το γενικότερο ιδεολογικό σύνθημα είναι «αφρικανοποίηση» και όχι «μειωση των ταξικών ανισοτήτων», όπως στον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό.

Άλλα πού είναι τα χαρακτηριστικά του ιδιότυπου αυτού αφρικανικού σοσιαλισμού που δεν έκφράζει τους προβληματισμούς μιας ταξικά δομημένης κοινωνίας αλλά μιας κοινωνίας σε ανάζητηση εθνικής ταυτότητας;

Αξίζει νομίζω στο σημείο αυτό να παρεμβάλουμε τις απαντήσεις που δίνει ο Goldthorpe (1968) που δεν περιλαμβάνονται στις σελίδες του έργου μιά και δεν ήταν ανάμεσα στους στόχους της συγγραφής και τό να απαντήσει στο ερώτημα αυτό.

Ό αφρικανικός σοσιαλισμός:

1. Τονίζει την άλλοτρίωση ολόκληρου του έθνους από τους πρώην άποικιοκράτες—που όμως άποτελούν τώρα περισσότερο παρά ποτέ πριν για τα μέλη του πρότυπα προς μίμηση—και όχι την άπόξενωση μιας τάξεως άπέναντι σε μιά άλλη. Με δύο λόγια, προβάλει την έννοια του «έθνους προλετάριων» και όχι την έννοια της «τάξεως προλετάριων».
2. Έπιχειρεί να συνδεθεί με το παραδοσιακό σύστημα συγγενείας (που είναι πολύ διαφορετικό από το ευρωπαϊκό) και υποστηρίζει ότι ή αφρικανική παράδοση δεν έχει δημιουργήσει σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές διαφορές μέσα στους γηγενείς πληθυσμούς.²
3. Τονίζει την ανάγκη να διαμορφωθεί ένα νέο πολιτικο-οικονομικό σύστημα διάφορο από τον καθαρό καπιταλισμό και τον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό, δηλαδή ένας αφρικανικός σοσιαλισμός που να έχει σάν στόχο την ανάπτυξη της αφρικανικής προσωπικότητας—της νεγριτικότητας (negritude).³

Έρω' όσον αυτή είναι σε άδρες γραμμές ή επισήμου ιδεολογία που κηρύττουν οι γηγενείς άρχηγοί και έμπνεούν σήμερα στις μά-

1. Η θεωρητική ανάλυση της σχέσεως ανάμεσα στην ταξική και την εθνική συνείδηση δεν άποσχόλησε άμεσα τη συγγραφέα, δίκαια βέβαια, γιατί άλλος ήταν ό κύριος σκόπος της. Αξίζει όμως νομίζω να σχολιασθεί ή νέα άποψη της διαμορφώσεως μιας πιο εκλεπτυσμένης μαρξιστικής σκέψεως που άμφισβητεί την παλαιότερη διάσταση ανάμεσα στους δύο αυτούς τύπους συνείδησεως, γιατί θεωρεί τό σύνηθες: «οί προλετάριοι δεν έχουν πατρίδα» επίχμιο για τό μέλλον του σοσιαλισμού [βλ. σχετικά Ν. Πουλαντζά, «Αμφισβήτηση... Ναι, άλλα Ποιά;» στο 'Αμφισβήτηση (έκδοση του NEQN, 1978) σσ. 85-86].

2. Για τό σύστημα συγγενείας στην Άφρική βλ. και Max Gluckman, *Custom and Conflict in Africa* (Oxford, 1973).

3. Σχετικά με τά σημεία (1), (2) και (3) βλ. J.E. Goldthorpe, *An Introduction to Sociology* (Cambridge University Press, second edition, 1976), σσ. 148-151. Όπως ό T.B. Bottomore έγραψε ένα αναλυτικό έγχειρίδιο στην κοινοβιολογία άναεργονίας παραδείγματα από την κοινωνία των Ίνδιων, έτσι και ό Goldthorpe, στην *Εισαγωγή στην Κοινοβιολογία*, φέρνει παραδείγματα από ή σύγχρονη Άφρική.

ζες τών 'Αφρικανών, άποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα—που δεν είναι εθώς έξερχής ευδίακριτη στον άναγνώστη—τό ερώτημα στο όποιο άπαντά με την προσεκτική και λεπτολόγο επίποπο έρεύνα της η Μαρία 'Ηλιου. Δηλαδή: ποιά είναι ή επίδραση του δυτικής προλετάρια και έπομηνως έπιλεκτικού και κά πρόθεση άξιοκρατικού εκπαιδευτικού συστήματος πάνω άκριβος σε αυτή την διαδικασία της αφρικανοποιήσεως και ιδιαίτερα της κογκολοποιήσεως, με δύο λόγια πάνω στη συνειδητοποίηση από τους Κογκολέζους της εθνικότητάς τους, της ένεργου συμμετοχής τους σε μιά κοινή κογκολέζικη μοίρα.

2. Έθνος και εθνική συνείδηση: οί έννοιες-κλειδιά

Ό Σπήλιος Παπασηλιόπουλος σχολιάζοντας την έργασία αυτή της Μαρίας 'Ηλιου παρατηρεί: «άνάμεσα σε αυτούς που άγνοούν ή και περιφρονούν την Άφρική και άνάμεσα σ' αυτούς που ή μυθοποίηση υπάρχει και ό δρόμος της επιστημονικής άνάσσεως» (βλ. *Οικονομικό Ταξινόμιο*, 25 'Ιανουαρίου 1978). Από τό δισκοκό δρόμο διάλεξε ή έρευνήτρια, που τόν κατέστησαν άκόμη δυσκολότερο, από ό, τι συμβαίνει συνήθως στην τρέχουσα έρευνητική δουλειά του κοινοβιολόγου, δύο στοιχεία που άποέρουν από αυτό καθαυτό τό άντικείμενο της μελέτης της: 1) 'Ότι πρόκειται για την έρευνα ενός πολιτισμού ξένου προς τόν ευρωπαϊκό—και είναι προς τμήν τόν έπιστημονικό ικανοτήτων της συγγραφέως ότι με τόση εαίσθησία κατάφερε να συλλάβει τό «νόημα» του πολιτισμού του Κογκό. 2) 'Ότι ή έννοια κλειδί της έρευνας αυτής, δηλαδή ή «εθνική συνείδηση», μεταφράζεται δύσκολα και ορισμένες φορές ότε και μεταφράζεται σε εμπειρικούς δείκτες που να άπεικονίζουν με άκριβεια τό πραγματικό φαινόμενο της εθνικής συνείδησεως: φαινόμενο βαθιά ριζωμένο στην ανθρώπινη ψυχολογία και έπομηνως δύσκολο να μετρηθεί ή κάθε εκδήλωσή του σε μιά κλίμακα διαβαθμίσεων έντασεως, από εθνική συνείδηση «μηδέν» ή «ελάχιστη» μέχρι «έντονότατη».

Έθνος

Η εθνική συνείδηση άναφέρεται βέβαια στη συνειδητοποίηση από τά άτομα ότι άνήκουν σ' ένα έθνος. Άλλά τί είναι έθνος; Η συγγραφέας μοιάζει να προτιμά άνάμεσα στους όρισμούς του έθνους που άναφέρει (βλ. σσ. 14-15) τόν όρισμό του συγνητή και οπαδού του Durkheim, M. Mauss κατά τόν όποιο: «έθνος είναι μιά κοινωνία που έμφανίζει ήθικη και οικονομική συνοχή» (βλ. σελ. 15).

Μ' όλο τό σεβασμό που δεν θά μπορούσε παρά να τρέφει κανείς στο διακεκριμένο Γάλλο κοινοβιολόγο έπιστημονα, ό όρισμός του αυτός μοιάζει άνεπαρκής, γιατί δεν περιλαμβάνει το κυριότερο συστατικό στοιχείο της εθνικής κοινωνίας που είναι ή *ιδεολογική συνοχή* τόν μελών της γύρω από

μιά κεντρική ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοῦτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομική ὄργανωση καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορά, ἀλλὰ πάντα ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιάς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποῦ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτο πολιτικό καὶ κοινωνικό ἰδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μὲσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομική καὶ πολιτισμική ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφραση ποῦ δίνει στὴν αὐτόθνη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδικὴ τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικών πιά θεσμών ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ θέωρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ συσπάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πῶ ζωντανὸ εἶναι ἕνα ἔθνος ὅσο πῶ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογία παρατήρησι τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροῦσεως στὴν πράξιν τῶν δύο κατὰ παράδοσι ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικά κράτη συναντοῦμε τὴν τῶση νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἔνοιους «ἔθνος» καὶ «ἐθνική συνείδηση» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοσι, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ δεδομένα τῶν κοινοτήτων αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἔτσι ὀριζομένων ἐνοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποῦ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσική του ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμική του ἐξάρτησι ἀπὸ τὴ Γαλλία (σ.σ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς του ἱστορίας (σ.σ. 48-61), τῆς κοινῆς του οικονομικῆς ζωῆς (σ.σ. 61-65) καὶ τοῦ κοινοῦ του πολιτισμοῦ (σ.σ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνείδησι

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἐνασση τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως (ὄχι σὲ μιά μαθηματικὴ κλίμακα πῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικά σὸ ποσοτικό ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιού ἀκολουθεῖ βασικά δύο μεθόδους:

1. Τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πῶ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

49 ἐργῶν (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἐργῶν) 15 συγγραφέων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σ.σ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικών προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποῦ διδασκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σ.σ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνας διὰ τῆς συμπεριφορῆς ἐρωτηματολογίου ὑπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες διαμορφωτῆς τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποῦ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάσι ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σ.σ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνείδησεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόξα, (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σ.σ. 319-327).

3. Κύριον συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσοροπημένη σκέψιν, ποῦ οὐτε στιγμὴ δὲν παρσφύεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηγνεῖς, δηλαδὴ μὲ κρίσιν, ἡ Μαρία Ἡλιού ζυγίζει τὴ *διφορούμενη* ἐπίδρασι τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ἄποδος καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διφορούμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδευσσεως στὸ Κογκό ποῦ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτησι, ἀνανακλά μιά περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευσσι, ἰδεολογικό εργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιά σχετικὴ ἀυτονομία ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες πῶν βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποῦ υπερβάλλουν τοὺς στόχους ποῦ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλωστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορικῆς ἐξελιξίσεις στὸ μέλλον, ποῦ τοῦ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συσχετισί τῶν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἐμφερεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὄχι πιά πάνω στὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς συνείδησεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποιήσεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωσι καὶ γιὰ μεταρρυθμισί τῶν ἐνδότερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἐς μὴν ξεχνούμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικός: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησι τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομιάς ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἄλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκτονολογίας ἐξ ἐπιστῶν Ὀρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ἄδρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσει στὸ ἑλληνικό κοινό μιά «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποῦ ἀναφέρεται σ' ἕνα καιρὸ κοινωνικό πρόβλημα τῆς τεκτονολογίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσιν (Ἄδρ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «πρὶ τῆς τεκτονολογίας» καὶ ἀναφέρεται στὶς ἐξ ὀλοκλήρου ἢ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσιεύσεως τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγῆς τῆς Ἐγκυκλίου. Ζάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονολογίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὄργανωσι, καὶ ἡ ἐιδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὁργανώσεως (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόκο μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονολογίας* (ἀ' ἐκδοσι 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονολογίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὁργανωσῶν καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκείνων τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προϊστατο ὁ π. Ἀγγελὸς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνισμοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).